

ПСИХОЛОГ СТОЛІТТЯ

(ДО 125-РІЧЧЯ ГРИГОРІЯ СИЛОВИЧА КОСТЮКА)

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7103>

МАКСИМЕНКО

Сергій Дмитрович

доктор психологічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту
психології імені Г.С. Костюка
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

ЧЕПЕЛЄВА

Наталія Василівна

доктор психологічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
заступник директора з
науково-дослідної роботи
Інституту психології імені
Г.С. Костюка Національної
академії педагогічних наук
України,
м. Київ, Україна

СМУЛЬСОН

Марина Лазарівна

доктор психологічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
головний науковий
співробітник лабораторії
кіберпсихології Інституту
психології імені Г.С. Костюка
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті, присвяченій 125-річчю класика української психології Григорія Сировича Костюка (1899-1982), проведено аналіз його наукової спадщини, зокрема, внеску у світову психологічну науку гуманістичного спрямування. Показано, що в його працях розкрито цілі, форми і зміст ефективної взаємодії психології як самостійної науки із суміжними дисциплінами — фізіологією, педагогікою, соціологією, філософією, логікою, кібернетикою. З'ясовано, що найвагоміший внесок Г.С. Костюк зробив у розробку фундаментальних проблем загальної, вікової та педагогічної психології. Проаналізовано започаткований ученим задачний підхід до дослідження й побудови діяльності, який активно розвивали і продовжують розвивати його учні та послідовники. Висвітлено концептуальні підходи Г.С. Костюка до проблеми розуміння як однієї із провідних складових педагогічної практики. Показано, що класичну концепцію саморозвитку особистості Г.С. Костюка доцільно розглядати поряд з іншими видатними гуманістичними концепціями психології минулого століття, проаналізовано внесок концепції співвідношення навчання і розвитку Г.С. Костюка до сучасних новітніх підходів у психології навчання. Висвітлено основні риси Г.С. Костюка як особистості, керівника, вчителя.

Ключові слова: Г.С. Костюк; психолог-гуманіст; загальна психологія; вікова психологія; педагогічна психологія; задачний підхід; розуміння; концепція саморозвитку особистості.

*Григорію Силівичу:
«Ви пішли від Сили, а ми пішли від Вас».
Олексій Губко*

Григорій Силівич Костюк народився на межі XIX та XX століть, 5 грудня 1899 р., через три роки після Жана П'яже (1896 р.) і за три роки до Карла Роджерса (1902 р.), за п'ять років до Віктора Франкла (1905 р.). Абрахам Маслоу, який народився у 1908 р., трохи відстав, але теж увійшов до цієї видатної плеяди психологів — гуманістів XX століття. І це аж ніяк не залежало від того, хто де саме народився: в Швейцарії як Жан П'яже, в Нью-Йорку, як Абрахам Маслоу, в Іллінойсі як Карл Роджерс, у Відні як Віктор Франкл, або ж у селі Могильному під Гайвороном в Україні, як Григорій Силівич. Тут усе залежало від міцності розуму, сили духу, і глибокої відданості своїй улюбленій науці — психології. А цього в Григорія Силівича Костюка завжди було в достатку.

Наукова спадщина Г.С. Костюка велика й багатогранна. Це передусім розкриття цілей, форм і змісту взаємодії психології як самостійної науки із суміжними дисциплінами — фізіологією, педагогікою, соціологією, філософією, логікою, кібернетикою, обґрунтування шляхів цієї взаємодії, які

взаємно збагачують суміжні науки і забезпечують їх спільне плідне застосування в суспільній та освітній практиці. Як приклад можна назвати започаткування і плідну розробку психолого-кібернетичного напрямку досліджень, які здійснювались в Інституті психології спільно з науковцями Інституту кібернетики під керівництвом В.М. Глушкова і знайшли своє відображення в численних публікаціях, зокрема, навчальних посібниках.

Однак найвагоміший внесок Г.С. Костюк і створена ним наукова школа зробили у розробленні фундаментальних проблем загальної, вікової та педагогічної психології. Цьому, безперечно, сприяв багатий педагогічний досвід Григорія Силівича. Це й викладання математики в рідному селі Могильному, нині Гайворонського району Кіровоградської області, подальше навчання (1920-1923 рр.) на філософсько-педагогічному факультеті Київського інституту народної освіти, керівництво однією з дослідних шкіл Наркомосвіти України. У 30-ті роки минулого століття він очолює кафедру психології Київського педагогічного інституту та педагогічний факультет цього ж закладу. Активна викладацька робота Григорія Силівича поєднується з ґрунтовними науковими дослідженнями. Він стає завідувачем психологічного відділу Українського науково-дослідного інституту педагогіки, який у 1945 р. за його ініціативою був трансформований у НДІ психології УРСР. Наслідками плідної наукової праці Григорія Силівича були публікації наукових статей та україномовний підручник з психології для закладів вищої освіти. Цей підручник, із 20 розділів якого 16 належать перу Г.С. Костюка, вийшов друком у 1939 р. Перевиданий у 1941 р., він у поновленому вигляді виходив ще тричі — у 1955 р., 1961 р., 1968 р. У 1976 р. за редакцією Г.С. Костюка опубліковано посібник з вікової психології. У своїй концепції педагогічної психології, Григорій Силівич наголошував на необхідності спеціальної уваги до тісної взаємодії мотиваційної, змістової та операційної сторін діяльності, як учня, так і вчителя. Вони тісно пов'язані одна з одною, але кожна з них потребує спеціальної уваги, в тому числі в педагогічному процесі.

Ученим також був започаткований задачний підхід до дослідження й побудови діяльності, який активно розвивали і продовжують розвивати його учні та послідовники (Г.О. Балл, Г.В. Косма, С.Д. Максименко, Ю.І. Машбиць, В.О. Моляко, О.В. Проскура, М.В. Ричик,

М.Л. Смульсон, Н.В. Чепелева та інші дослідники). Зокрема, Г.С. Костюк виділяв у діяльності різновиди задач, що визначаються типом психічного процесу (сприймання, пам'ять, уява, мислення), який відіграє провідну роль в їх розв'язуванні. При цьому він наголошував на необхідності забезпечення центрального місця мисленнєвих задач у структурі процесу учіння.

Григорій Силович розглядав учіннєву діяльність, тобто діяльність учня (на відміну від навчальної — діяльності вчителя), у цілому як систему розв'язування учіннєвих задач, і наполягав на тому, щоб тлумачити цю систему як ієрархічну, в якій, особливо в складних випадках, загальна мета навчання досягається шляхом розв'язування задач часткових. Різні за змістом і структурою задачі активізують, на думку Г.С. Костюка, різні психічні функції.

Задачі, які розв'язує учень, не завжди співпадають, на думку Г.С. Костюка, з тими, які ставить перед учнем учитель, у педагогічно вивірєній системі учіннєвих задач завжди залишається простір для самостійної постановки задачі і власної активності суб'єкта (Костюк, 1969). Ця ідея пізніше знайшла своє переконливе втілення в концепції довизначення учіннєвої задачі, розвиненій послідовником Г.С. Костюка Ю.І. Машбицем.

Велику увагу дослідник приділяв і проблемі розуміння як однієї із провідних складових педагогічної практики. Він одним із перших у вітчизняній психології дав всебічну характеристику розуміння, визначивши його сутність та типи, виділивши основні детермінанти та операції, що забезпечують його реалізацію. Визначаючи розуміння як складне явище, що спрямоване на відображення певного об'єкту в його істотних зв'язках з іншими об'єктами, Г.С. Костюк розглядав розуміння як невід'ємну складову мислення людини. Характеризуючи процес розуміння, дослідник базувався на висловленому ним припущенні про тісний взаємозв'язок мислення і розуміння та про задачний характер обох процесів, відмічаючи, що процес розуміння характеризується пошуком правильного шляху розв'язування задачі, висуненням гіпотез, їх перевіркою, наявністю умовиводів і цілого ряду інших розумових операцій. У зв'язку з цим він виділяв такі характеристики розуміння, як цілеспрямованість, вмотивованість, активність, опосередкованість, продуктивність, тобто ті характеристики, які притаманні мисленню людини. Сам же процес розуміння здійснюється через низку розумових операцій — порів-

няння, аналіз, синтез, абстракцію та конкретизацію. При цьому дослідник постійно наголошував на необхідності спеціального формування в учнів прийомів розуміння: «Виховувати у дітей уміння розуміти предмети і явища об'єктивної дійсності — це означає озброювати їх раціональними прийомами мислення, вчити підходити до кожного об'єкта з різних сторін, вивчати його всебічно, доводити свої висновки, застосовувати і перевіряти їх на практиці» (Костюк, 1989, с. 271).

Проблема формування в учнів прийомів розуміння, особливо прийомів роботи з навчальним та художнім текстом, на важливості якої наголошував дослідник, широко розроблялася у вітчизняній психології. Проводилася ціла низка досліджень, спрямованих як на обґрунтування залежності розуміння тексту від сформованих прийомів роботи з ним, так і на розроблення та апробацію програм навчання таких прийомів. Причому більшість з них розвиває думки Г.С. Костюка про те, що велику роль в успішному перебігові розуміння відіграє оволодіння особистістю методами і прийомами логічного мислення, необхідними для глибокого проникнення в суть явищ, а також уміння аналізувати свій власний процес мислення, контролювати його перебіг, перевіряти його результати і застосовувати на практиці.

Окремо висвітлені Г.С. Костюком ступені розуміння, які ведуть до все глибшого проникнення в сутність явища, що розуміється, до все повнішого знання. «Ступені розуміння — це ступені проникнення людини в суть явищ об'єктивної дійсності, переходу її від незнання до знання, від неповного і неточного знання до повнішого і точнішого знання», — відмічав дослідник, виділяючи далі основні критерії, за якими характеризується ступінь розуміння учнями тих чи інших явищ: «Істинне розуміння завжди має певний ступінь своєї реалізації, що характеризується значною глибиною, повнотою, чіткістю і обґрунтованістю його результатів. Ці якості розуміння виявляють глибину проникнення учнів у зміст того чи іншого матеріалу, мисленого оволодіння ним, усвідомлення окремих частин і взаємних зв'язків, їх вміння ясно викласти іншим зміст зрозумілого, довести правильність розуміння, застосувати здобуті висновки до пояснення нових явищ і розв'язання практичних задач». (Костюк, 1989, с. 295). Це по суті критерії розуміння.

Одним з перших Г.С. Костюк звернув увагу на двосторонній характер розуміння, відзначивши, що воно залежить, з одного боку, від об'єктивно-

го змісту матеріалу, що розуміється, з іншого — від усвідомлення поставленої перед людиною задачі, від особливостей її розумової та особистісної сфер. Ці проблеми знайшли свій подальший розвиток у працях С.Д. Максименка, В.О. Моляко, Р.Ю. Таращанської, Н.В. Чепелевої та інших дослідників.

Заслугують на увагу положення Г.С. Костюка про залежність розуміння від індивідуальних особливостей людини. На думку вченого, розуміння тісно пов'язане з усіма сторонами особистісної та розумової сфер людини. Так, відзначаючи велику роль мотивів у забезпеченні ефективного розуміння учнями навчального матеріалу, Г.С. Костюк писав: «Мотиви розуміння не дані нам до навчання в готовій формі, вони виховуються в процесі самої навчальної роботи, але виховуються по-різному, залежно від того, яку увагу ми приділяємо цій важливій стороні навчання» (Костюк, 1989, с. 264).

Одним з важливих мотивів розуміння, з погляду Г.С. Костюка, є потреба розповісти іншим про щось, поділитись з ними своїми думками, з'ясувати комусь те чи інше питання. Тут проглядаються ідеї, які знайшли свій подальший розвиток у тлумаченні розуміння як діалогічного процесу, що включає діалогічні реакції людини, які збагачують, доповнюють вихідне повідомлення новими смислами, перетворюючи розуміння у дійсно творчий процес, що змінює «смысловое поле» суб'єкта (Чепелева, 2009).

Розуміння тісно пов'язане з емоційно-вольовою сферою особистості. «У ході процесу розуміння виникають такі переживання, як почуття задоволення, незадоволення, упевненості, сумніву, досади, несподіваності, почуття важкості проблеми, можливості її розв'язати, неспокою при визнанні, що не все зрозуміло, і цілий ряд інших переживань. Вони свідчать про те, що не абстрактний розум проникає в суть явища, а жива людська особистість з допомогою свого розуму» (Костюк, 1989, с. 286-287). Необхідна роль почуттів, зазначав Г.С. Костюк, особливо яскраво виступає в процесі розуміння різних видів художнього матеріалу. «Почуття читача є необхідним засобом розуміння ним твору, проникнення в його ідейний зміст, оцінки морально-психологічних якостей його дійових осіб... Без цих переживань не може бути справжнього розуміння твору. Справжнім здобутком читача стає твір, що ним глибоко продуманий, а продуманим є те, що водночас і пережите читачем. Почуття,

що при цьому виникають, ... часто є і показником того, наскільки читачеві вдалося проникнути у смисл тих життєвих ситуацій, які зображені в художньому творі, зрозуміти його дійових осіб» (Костюк, 1989, с. 287-288).

Успішний хід процесу розуміння великою мірою залежить й від уміння особистості виявляти вольові зусилля, переборювати труднощі, які при цьому виникають, виявляти наполегливість у з'ясуванні неясного, домагатися розуміння, від умінь працювати над матеріалом.

На жаль, думки Г.С. Костюка про тісний зв'язок емоційно-вольової сфери особистості з перебігом процесу розуміння не знайшли належного розвитку у працях дослідників, що розробляють проблему розуміння.

Найголовнішим напрямом досліджень Г.С. Костюка вважаємо вивчення закономірностей психічного розвитку, генези здібностей, становлення особистості, характеристики чинників і етапів цих процесів, розкриття ролі, яку відіграє в їх детермінації активність людини, а також зовнішні впливи, у тому числі педагогічні. При цьому він наголошував, що незалежно від зовнішніх впливів, зокрема соціального середовища, вирішальну роль відіграє саме власна діяльність учня, його активність, особливості розумової та мотиваційної сфер.

Глибокому аналізу піддана в працях Г.С. Костюка проблема рушійних сил психічного розвитку, які він тлумачив як властиві суб'єктові внутрішні суперечності між новими потребами й прагненнями особистості та наявним рівнем оволодіння засобами їх задоволення; між рівнем розвитку, що його досяг суб'єкт, і функціями, які йому доводиться виконувати; між тенденціями до інертності, сталості, з одного боку, і до рухливості, змін — з іншого. Базуючись на цих положеннях, дослідник наголошував, що педагогічні впливи мають сприяти розв'язанню наявних суперечностей і водночас виникненню нових, без яких є неможливим подальший розвиток особистості.

Розглядаючи проблему періодизації психічного розвитку, Г.С. Костюк наголошував на досить новій для того часу думці про те, що процес особистісного розвитку продовжується і після юнацького, тобто шкільного і студентського, віку, набуваючи, зрозуміло, певних специфічних рис розвитку дорослої людини. І, при всій важливості суспільної (тобто зовнішньої, середовищної) ситуації розвитку, принципового значення для розвитку

дорослої людини набуває її власна життєва активність, вибір як професійної траєкторії розвитку, так і принципів сімейного життя і навіть підходів до виховання власних дітей. Першим звернув Григорій Силівич спеціальну увагу і на геронтологічні аспекти проблеми розвитку, геронтогенез (Костюк, 1989).

У шістдесяті-сімдесяті роки двадцятого століття визріла і сформувалася класична концепція саморозвитку (саморуху) особистості Г.С. Костюка, яку, на нашу думку, доцільно розглядати поряд з іншими видатними гуманістичними концепціями психології минулого століття, створеними у принципово інших умовах ровесниками Г.С. Костюка Ж. П'яже, А. Маслоу, К. Роджерсом, В. Франклом. За цей час, упродовж якого Григорія Силівича немає з нами, світ і наша країна змінилися, і проблема саморозвитку стала не тільки науково-психологічною, але й практичною, нагальною для кожної людини. Саме аутентична концепція саморозвитку особистості Г.С. Костюка пропонує відповіді на багато сучасних суперечливих викликів для особистості і суспільства, таких, зокрема, як війни, тероризм і життя під їх загрозою, психічні травми, втрати, безробіття, професійні трансформації і вигоряння, залежності, зокрема, Інтернет-залежність, дистанційні навчання і праця, подовження середнього терміну життя, а значить, і старості, проблема освіти упродовж усього життя тощо. Усі ці виклики ставлять перед людиною проблему саморозвитку і змін, вони не можуть бути адекватно переборені без надбання нових компетентностей, у тому числі життєвих, і нового, адекватно перетвореного розуміння світу.

Концепція саморозвитку гнучко співвідносить розвиток, у першу чергу, з власною активністю суб'єкта. Слід зазначити, що поняттю суб'єктної активності Костюк надавав велике значення, вважаючи її невід'ємною властивістю особистості, в якій певною мірою проявляється особистість у цілому. В усіх проявах психічного Костюк бачив різноманітні аспекти активності особистості, спрямовані на оволодіння дійсністю, що оточує.

Розвиток Григорій Силівич співвідносив одночасно і з простором, середовищем, в якому він відбувається (контекстом тощо), зокрема, навчанням. Навчання розглядається Г.С. Костюком в якості такого середовища для розвитку і саморозвитку. Полемізуючи з Жаном П'яже, Григорій Силівич зазначав, що без навчання вищі фази розумового розвитку, які характеризуються, за П'яже,

системою абстрактних, узагальнених і зворотніх мисленнєвих операцій, взагалі не виникають. Він вказував на те, що навчання не тільки організує пізнавальну діяльність того, хто навчається, але й озброює його засобами, які призводять до розвитку його інтелектуального потенціалу.

Однак, вказуючи на безумовно важливу роль навчання у розвитку, Григорій Силівич не погоджувався повністю з популярною формулою про те, що «навчання веде за собою розвиток». Він справедливо вважав це співвідношення більш складним, вказуючи на те, що навчання і розвиток чинять взаємовплив, вони є взаємопов'язаними, сполученими тощо. І принциповим моментом у цьому співвідношенні є поняття саморозвитку.

Саморозвиток — це здатність особистості виходити за межі наявних форм буття та власні межі, реалізовувати кількісні та якісні зміни, визначати закономірності розвитку світу і власної трансцендентності. Сьогодні в цьому контексті йдеться про принцип авторства власного розвитку, тобто унікального саморозвитку, саморуху. Саморозвиток розглядається Г.С. Костюком як такий, в якому суб'єкт ставить власну мету розвитку, і використовує для її досягнення різні можливості і потенціал — як власний особистісний, так і такий, що пропонує зовнішнє середовище (Максименко, 2002; Смульсон, 2010).

Важко переоцінити внесок цієї концепції гнучкого співвідношення навчання і розвитку Г.С. Костюка до сучасних новітніх підходів у психології навчання, зокрема, такої складної її форми, як дистанційне навчання.

Перші кроки до сучасних концепцій навчання, які, зокрема, сьогодні покладені в основу його дистанційних, цифрових форм, були зроблені його учнями (Г.О. Балл, В.М. Бондаровська, Л.М. Проколієнко та інші фахівці) в шістдесятих роках минулого століття, у розробках так званого програмованого навчання. Можна стверджувати, що без досліджень того періоду, які були проведені під керівництвом Григорія Силівича, сучасні підходи до навчання виглядали б збідненими і недостатньо психологізованими. Г.С. Костюк зазначав, що необхідним є програмування (читай: проектування) не тільки змісту, але й самого процесу учіння, тобто діяльності учнів, спрямованої на оволодіння знаннями, уміннями і навичками. «Управляти процесом засвоєння учнями можна тільки через їх дії», — зазначав Г.С. Костюк у тезах доповіді на першій українській конференції з програмованого навчання в грудні

даlegо 1963 р. (Костюк, 1963, с. 5). Він наполягав на ретельному врахуванні тих вимог, які зміст навчального предмету висуває до пізнавальної і мисленнєвої діяльності учнів, до вибору оптимальної структури діяльності учня, яка забезпечує ефективне засвоєння. І головне — він вважав, що використання будь-яких технічних засобів навчання обов'язково має не зменшувати, а, навпаки, підвищувати його розвивальний потенціал.

Коли на початку шістдесятих років минулого століття в Києві було створено всесвітньовідомий Інститут кібернетики під керівництвом В.М. Глушкова (нині він носить його ім'я), Григорій Силівч зацікавився цими новітніми розробками і майже перший в світі зрозумів, наскільки велику і незамінну роль відіграватиме психологія в розв'язуванні проблем взаємодії, як тоді говорили, людини і комп'ютера. (Зараз, звичайно, йдеться про телекомунікаційні технології, дистанційне навчання і працю, цифрове суспільство і навіть про штучний інтелект, про який тоді згадували тільки в науковій фантастиці).

Відповідно, корифеї української науки Віктор Михайлович Глушков і Григорій Силівч Костюк, які й стояли у витоків відповідних досліджень, вважали, що в ефективності цифровізації навчання (тоді говорили про комп'ютерне навчання) провідну роль відіграє розв'язування саме психологічних проблем. І сучасний ковідний і воєнний перехід на дистанційне навчання підтвердив це геніальне передбачення повною мірою.

Під керівництвом Г.С. Костюка і В.М. Глушкова, як уже згадувалось, була створена і багато років ефективно працювала команда кібернетиків і психологів (Г.О. Балл, О.М. Довгялло, Ю.І. Машбиць, О.О. Стогній, Є.Л. Ющенко та інші фахівці), яка вирішувала актуальні на той час проблеми комп'ютеризації навчання. Взаєморозуміння Григорія Силівча і Віктора Михайловича сприяло багаторічній ефективній співпраці психологів, з одного боку, і математиків і інженерів, з іншого, — фахівців не тільки різного профілю підготовки, але й різного типу мислення. Ця команда підготувала підручник з мови програмування КОБОЛ, створила надзвичайно популярну в той час й ефективну Розширену Мову Обробки Даних (РЯОД) для розв'язування економічних задач, підручник з цієї мови, провела багато інших спільних розробок.

Розвинувши в своїх працях багато новітніх, досі актуальних, підходів до різних аспектів психічного, Григорій Силівч при цьому постійно

наголошував на складності психіки, що робить неадекватними однобічні тлумачення психологічних феноменів і закономірностей. Водночас складність, про яку йдеться, не свідчить про хаотичність згаданих феноменів, неможливість їх наукового пізнання. Зусилля дослідника мають бути спрямовані на розкриття ієрархічних взаємозв'язків, які зумовлюють детермінацію процесів і явищ, що їх вивчає психологія.

Протягом 27 років як незмінний директор створеного ним Інституту психології Григорій Силівч спрямовував діяльність цієї установи за особисто розробленою програмою. Успішне дослідження психологічних проблем (здебільшого вельми значущих для освіти) і надання систематичної допомоги освітянам-практикам здійснював згуртований Г.С. Костюком колектив, який став важливим осередком психологічної думки, центром координації наукової діяльності українських психологів. Цьому сприяла й турбота директора про професійне зростання науковців Інституту. Так, він дбав, аби в інститутській бібліотеці була широко представлена література як дореволюційного періоду, так і видана у 20-ті роки ХХ ст., до якої тоді ставилися з підозрою (а то й взагалі вилучали). Використовував усі можливості, зокрема, свій міжнародний авторитет і зв'язки, щоб діставати іноземну наукову літературу, періодичні видання, організовував переклад і реферування праць зарубіжних колег, сам добре знаючи іноземні мови, зокрема, французьку, — абсолютно вільно.

З кожного міжнародного психологічного конгресу, в якому брав участь, Григорій Силівч привозив новітні психологічні публікації, найчастіше подаровані йому зарубіжними колегами-авторами з теплими підписами, які завжди свідчили про їх безмірну повагу до нього. І далі передавав ці книги своїм співробітникам, які володіли іноземними мовами, для опрацювання й обов'язкового використання нових ідей у своїх дослідженнях (він завжди це підкреслював спеціально). Саме так, з вивчення монографії Дж. Брунера «A study of thinking» («Дослідження мислення»), яку привіз Григорій Силівч, розпочалися в Інституті психології відомі в 70-80 рр. минулого століття дослідження стратегій розв'язування задач (В.М. Бондаровська, В.О. Моляко, інші фахівці).

* * *

Завжди привітний, доброзичливий та усміхнений, щиро зацікавлений науковим пошуком колег — саме таким запам'ятався нам Григорій

Силович Костюк — людина, особистість, учений, учитель. І в коридорах Інституту психології НАПН України, який зараз з гордістю носить його ім'я, нібито все ще лунає його привітний голос, який звертається однаково шанобливо до кожного, від студента-першокурсника до доктора наук: «Вітаю! Над чим Ви зараз працюєте?».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрієвська, В.В. (2000). Пам'ятаємо Вас, Григорію Силовичу. *Практична психологія та соціальна робота*, 3, С. 29-31.
- Костюк, Г.С. (1989). *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. Київ: Рад. школа, 608 с.
- Костюк Г.С. (1963). О психологических основах программированного обучения. *Первая республиканская конференция по программированному обучению. Тезисы докладов и выступлений. Декабрь*. Киев. С. 4-8.
- Максименко, С.Д. (2002). *Розвиток психіки в онтогенезі* : монографія. Т. 1. Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. Київ: Форум, 319 с.
- Максименко, С.Д. (1977). *Роль понимания в процессе решения творческих задач*. Киев: Знание, 20 с.
- Проколієнко, Л.М., & Балл, Г.О. (1985). Проблема співвідношення навчання, виховання і психічного розвитку в науковій спадщині Г.С. Костюка. *Психологія : Республіканськ. Наук.-метод. зб. Вип. 25*. Київ: Рад. Школа, С. 3-11.
- Смольсон, М.Л. (2010). Концепція саморозвитку особистості Г.С. Костюка і нагальні виклики сьогодення. *Матеріали Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г.С. Костюка (19-20 квітня 2010 року)*. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», С.324-327.
- Чепелева, Н.В. (2009). Внесок Г.С. Костюка у розвиток психологічної теорії розуміння. У С.Д. Максименко, ред., *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. Т. X, вип.13. Київ-Кіровоград: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», С. 18-26.

PSYCHOLOGIST OF THE CENTURY

(On the 125th anniversary of Grygorii Sylovych Kostyuk)

Serhii Maksymenko

DSc in Psychology, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Natalia Chepeleva

DSc in Psychology, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Deputy Director for Research Work, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Maryna Smulson

DSc in Psychology, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Principal Researcher of Department of Modern Information Technologies of Education, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. This article, dedicated to the 125th anniversary of the Ukrainian psychology classic Grygorii Sylovych Kostyuk (1899-1982), provides an analysis of his scientific legacy, particularly his contribution to global psychological science from a humanistic perspective. It demonstrates that his works reveal the goals, forms and content of effective interaction between psychology as an independent science and related disciplines such as physiology, pedagogy, sociology, philosophy, logic, and cybernetics. The article highlights that Kostyuk's most significant contribution was in the development of fundamental problems in general, developmental, and pedagogical psychology. It also analyses the problem-oriented approach to research and the construction of activity that he initiated, which continues to be actively developed by his students and followers. The conceptual approaches of Kostyuk to the problem of understanding, as one of the leading components of pedagogical practice, are presented. The article shows that Kostyuk's classical concept of self-development should be considered alongside other significant humanistic psychological concepts of the 20th century. It also discusses the contribution of Kostyuk's concept of the relationship between learning and development to modern innovative approaches in educational psychology. The main characteristics of Kostyuk as a person, leader, and teacher are highlighted.

Keywords: G.S. Kostyuk; humanistic psychologist; general psychology; developmental psychology; educational psychology; problem-oriented approach; understanding; concept of self-development.

Дата публікації: 4 лютого 2025 р.